

POČETAK MENJANJA FEDERACIJE —
USTAVNI AMANDMANI

USTAVNI AMANDMAN VII

Decembra 1968.

Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju sačinjavaju: Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina, Socijalistička Republika Makedonija, Socijalistička Republika Slovenija, Socijalistička Republika Srbija sa Socijalističkom Autonomnom Pokrajinom Vojvodinom i Socijalističkom Autonomnom Pokrajinom Kosovom koje su u njenom sastavu, Socijalistička Republika Hrvatska i Socijalistička Republika Crna Gora.

Ovim amandmanom zamenjuje se odredba člana 2. stav 1. Ustava.
Službeni list SFRJ, br. 55/1968.

USTAVNI AMANDMAN XVIII

Decembra 1968.

1. Socijalistička Autonomna Pokrajina Vojvodina i Socijalistička Autonomna Pokrajina Kosovo nastale su u zajedničkoj borbi naroda i narodnosti Jugoslavije u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji i, na osnovu slobodno izražene volje stanovništva — naroda i narodnosti pokrajina i federalne Srbije, udružile su se u Socijalističku Republiku Srbiju u okviru Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

2. Autonomne pokrajine su socijalističke demokratske društveno-političke zajednice sa posebnim nacionalnim sastavom i drugim osobnostima, u kojima radni narod ostvaruje društveno samoupravljanje, uređuje pokrajinskim zakonima i drugim propisima društvene odnose, obezbeđuje ustavnost i zakonitost, usmerava razvitak privrede i društvenih službi, organizuje organe vlasti i samoupravljanja, obezbeđuje ravnopravnost naroda i narodnosti, stara se o pripremanju i organizovanju odbrane zemlje i o zaštiti Ustavom utvrđenog poretka i vrši druge poslove od zajedničkog interesa za politički, privredni i kulturni život i razvitak pokrajine, — osim poslova od interesa za republiku kao celimi koji se utvrđuju republičkim ustavom.

Prava i dužnosti autonomne pokrajine utvrđuju se pokrajinskim ustavnim zakonom u skladu sa načelima Ustava Jugoslavije i sa republičkim ustavom.

Za vršenje zadataka i poslova iz oblasti Ustavom utvrđenih isključivih prava i dužnosti federacije, na teritorijama autonomnih pokrajina odgovorne su i autonomne pokrajine u okviru svojih prava i dužnosti, utvrđenih u skladu sa ustavom.

Federacija štiti Ustavom utvrđena prava i dužnosti autonomnih pokrajina.

U slučaju nesaglasnosti saveznog zakona i zakona pokrajine, do odluke Ustavnog suda Jugoslavije primenjuje se savezni zakon.

3. Teritorija autonomne pokrajine ne može se menjati bez saglasnosti skupštine autonomne pokrajine.

4. Autonomna pokrajina ima vrhovni sud i druge pravosudne organe. Vrhovni sud pokrajine vrši za teritoriju pokrajine prava i dužnosti republičkog vrhovnog suda. Način obezbeđivanja jedinstvene primene zakona od strane vrhovnog suda pokrajine i vrhovnog suda republike utvrđuje se u skladu sa republičkim ustavom.

Pokrajinska skupština ima pravo da pred Ustavnim sudom Jugoslavije pokreće postupak za ocenjivanje ustavnosti i zakonitosti. Isto pravo ima pokrajinsko izvršno veće, osim u pogledu ocenjivanja ustavnosti i zakonitosti pokrajinskih zakona . .

Isto, br. 55/1968.

USTAVNI AMANDMAN XIX

Decembra 1968.

1. U Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji narodi i narodnosti su ravnopravni. . .

2. Radi ostvarivanja ravnopravnosti naroda i narodnosti, zakonom i statutom društveno-političke zajednice i opštim aktima radnih i drugih organizacija obezbeđuje se primena ravnopravnosti jezika i pisama naroda i narodnosti na područjima na kojima žive pojedine narodnosti, i utvrđuju se način i uslovi njihove primene,

3. Pripadnici narodnosti imaju, u skladu sa ustavom republike i sa zakonom, pravo na upotrebu svog jezika u ostvarivanju svojih prava i dužnosti, kao i u postupku pred državnim organima i organizacijama koje vrše javna ovlašćenja.

Isto, br. 55/1968.

PREDLOG REZOLUCIJE

O OSTVARIVANJU USTAVNIH NAČELA O RAVNOPRAVNOSTI JEZIKA I PISAMA NARODA I NARODNOSTI JUGOSLAVIJE U RADU SAVEZNIH ORGANA I U SAVEZNIM PROPISIMA*

11. aprila 1969.

I

. . Princip ravnopravnosti jezika i pisama naroda i narodnosti Jugoslavije sadržan je u svim ustavno-pravnim aktima socijalističke Jugoslavije, kao i u programskim dokumentima Saveza komunista Jugoslavije i drugih društveno-političkih organizacija i predstavlja akciono načelo za delatnost svih društveno-političkih zajednica i njihovih organa, radnih i drugih organizacija.

Ustavna načela o ravnopravnosti jezika i pisma naroda i narodnosti Jugoslavije sadržana su u odredbama čl. 42, 43, 131. i 157. Ustava

* *SI. list SFRJ, br. 20, 1969.*

SFRJ i Amandmana XIX, tač. 2. i 3. Ovim načelima zagaranovani su: ravnopravnost jezika naroda Jugoslavije i njihovih pisama; ravnopravnost jezika naroda i narodnosti na područjima na kojima žive narodnosti; pravo građanina da u skladu sa ustavom republike i zakonom, upotrebljava svoj jezik, odnosno pravo na slobodnu upotrebu svog jezika i pisma; pravo pripadnika narodnosti, da u ostvarivanju svojih prava i dužnosti, kao i u postupku pred državnim organima i organizacijama koje vrše javna ovlašćenja . . .

II

Polazeći od ustavnih načela i značaja njihove dosledne realizacije, Savezna Skupština, u odnosu na zakonodavnu delatnost, federacije i rad saveznih organa i organizacija, utvrđuje sledeće zadatke:

1. U svim organima federacije i organizacijama koje vrše javna ovlašćenja iz nadležnosti federacije, kao i onim samoupravnim organizacijama čija se delatnost prostire na teritoriji cele zemlje, treba se dosledno zalagati za aktivan politički odnos u praktičnom afirmisanju ustavnih načela o ravnopravnosti jezika i pisama naroda i narodnosti Jugoslavije i preduzimati odgovarajuće normative, organizacione, kadrovske, materijalne, tehničke i druge mere za obezbeđivanje uslova za ostvarivanje ovih načela.

2. U zakonodavnoj delatnosti federacije prilikom donošenja saveznih zakona, kao i propisa za njihovo izvršavanje, treba potpunije primeniti i razraditi ustavna načela o ravnopravnosti jezika i pisama naroda i narodnosti Jugoslavije . . .

U skladu sa načelima utvrđenim u Amandmanu XIX, tim zakonima treba regulisati i način ostvarivanja prava pripadnika narodnosti na upotrebu svog jezika u ostvarivanju svojih prava i dužnosti u radu saveznih organa i organizacija, kao i u postupku pred ovim organima i organizacijama koje vrše ovlašćenja iz nadležnosti federacije...

4. Primenu načela o ravnopravnosti jezika naroda Jugoslavije i njihovih pisama treba obezbediti u međunarodnim i međudržavnim odnosima saveznih organa i organizacija i u radu diplomatskih i konzularnih predstavništava u inostranstvu...

5. Polazeći od ustavnih načela o ravnopravnosti naroda i narodnosti i o narodnoj odbrani kao pravu i dužnosti svih društveno-političkih zajednica, radnih i drugih organizacija, građana, naroda i narodnosti — u organizaciji i radu organa narodne odbrane i Jugoslovenskoj narodnoj armiji, treba primenjivati načela o ravnopravnosti jezika i pisama naroda i narodnosti Jugoslavije, imajući u vidu i tradicije narodnooslobodilačke borbe i karakter opštenarodnog odbrambenog rata ...

III

Radi doslednog ostvarivanja ravnopravnosti naroda i narodnosti Jugoslavije, društveno-političke zajednice, radne i druge organizacije, treba da razmotre, u okviru svojih ustavom utvrđenih prava i dužnosti stanje ostvarivanja ustavnih načela o ravnopravnosti jezika i pisama naroda i narodnosti Jugoslavije i da svojim pravnim, samoupravnim i drugim aktima utvrde zadatke i mere za doslednu realizaciju ovih načela.

Juna 1971.

1. Radni ljudi, narodi i narodnosti ostvaruju svoja suverena prava u socijalističkim republikama, i u socijalističkim autonomnim pokrajinama u skladu sa njihovim ustavnim pravima, a u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji kad je to u zajedničkom interesu Ustavom SFRJ utvrđeno.

2. Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je savezna država kao državna zajednica dobrovoljno ujedinjenih naroda i njihovih socijalističkih republika, kao i socijalističkih autonomnih pokrajina Vojvodine i Kosova koje su u sastavu Socijalističke Republike Srbije, zasnovana na vlasti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi, i socijalistička samoupravna demokratska zajednica radnih ljudi i građana i ravnopravnih naroda i narodnosti.

3. Republika je država zasnovana na suverenosti naroda i na vlasti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi, i socijalistička samoupravna demokratska zajednica radnih ljudi i građana i ravnopravnih naroda i narodnosti.

4. Pokrajine su autonomne socijalističke samoupravne demokratske društveno-političke zajednice u kojima radni ljudi, narodi i narodnosti ostvaruju suverena prava, a kad je to u zajedničkom interesu radnih ljudi, naroda i narodnosti republike kao celine Ustavom Socijalističke Republike Srbije utvrđeno — i u republici.

5. Pored prava koja su im ustavom obezbeđena u drugim društveno-političkim zajednicama, narodnosti ostvaruju suverena prava i u opštini kao osnovnoj društveno-političkoj samoupravnoj zajednici.

6. Samoupravni položaj i prava radnog čoveka i građanina u organizacijama udruženog rada, interesnim i mesnim zajednicama, samoupravni položaj građana u opštini, slobodno samoupravno udruživanje, aktivnost i stvaralaštvo radnih ljudi i građana, ravnopravnost naroda i narodnosti i osnovne slobode i prava čoveka i građanina, utvrđeni Ustavom SFRJ osnova su, granica i pravac ostvarivanja prava i dužnosti društveno-političkih zajednica u vršenju funkcija vlasti...

Službeni list SFRJ, hr. 29, W\.

AMANDMAN XXI

Juna 1971.

1. Osnovu socijalističkih samoupravnih odnosa čini društveno-ekonomski položaj radnog čoveka u društvenoj reprodukciji koji mu osigurava da, radeći, sredstvima reprodukcije u društvenoj svojini i odlučujući neposredno i ravnopravno s drugim radnim ljudima u udruženom radu o svim poslovima društvene reprodukcije u uslovima i odnosima. međusobne zavisnosti, odgovornosti i solidarnosti, ostvaruje svoj lični materijalni i moralni interes i pravo da se koristi rezultatima svog rada i tekovinama opšteg materijalnog i društvenog progressa, da na toj osnovi što potpunije zadovoljava svoje lične i društvene potrebe i da razvija svoje radne i druge stvaralačke sposobnosti.

Radi obezbeđivanja ovakvog društveno-ekonomskog položaja radnog čoveka, zajemčuje se radnicima, kao njihovo neotuđivo pravo, da

na osnovu svog rada u osnovnim organizacijama udruženog rada u kojima se udružuju i rade, kao i u svim oblicima udruživanja i poslovne saradnje tih organizacija, stiču dohodak i upravljaju poslovima i sredstvima društvene reprodukcije i odlučuju o dohotku koji, kao deo ukupnog društvenog dohotka, ostvare u različitim oblicima udruženog rada i udruživanja sredstava.

Dohodak ostvaren u bilo kom obliku udruženog rada i udruživanja sredstava pripada u celini osnovnim organizacijama udruženog rada...

Ostvareni ukupni dohodak u osnovnoj organizaciji udruženog rada predstavlja materijalnu osnovu prava radnika da odlučuje o uslovima svog rada i o raspodeli dohotka i da stiče lični dohodak u skladu sa načelom raspodele prema radu i sa porastom produktivnosti njegovog i ukupnog društvenog rada.

2. Osnovna organizacija udruženog rada je osnovni oblik udruženog rada u kome radnici na osnovu svog rada neposredno i ravnopravno uređuju međusobne odnose u radu, upravljaju poslovima i sredstvima društvene reprodukcije, odlučuju o dohotku i o drugim pitanjima svog društveno-ekonomskog položaja ...

3. Dohodak raspoređuju radnici u osnovnoj organizaciji udruženog rada za svoje lične i zajedničke potrebe i za potrebe proširenja materijalne osnove udruženog rada i podizanja radne sposobnosti radnika. Od dohotka kao rezultata njihovog zajedničkog rada u organizaciji i ukupnog društvenog rada, ostvarenog na tržištu i u celini međusobnih odnosa i veza u različitim oblicima radne saradnje i zajedničkog poslovanja, pripada radnicima za zadovoljenje njihovih ličnih i zajedničkih potreba deo tog dohotka srazmeran njihovom radu i doprinosu ispehu i razvoju organizacije koji su dali svojim radom ...

4. Radnici u osnovnoj organizaciji udruženog rada utvrđuju osnove i merila raspoređivanja dohotka i raspodele sredstava za lične dohotke u skladu sa osnovama i merilima utvrđenim samoupravnim sporazumima i društvenim dogovorima ...

5. Zajemčuje se svakom radniku u udruženom radu društvenim sredstvima da na osnovu svog rada ostvaruje lični dohodak i druga prava najmanje u visini odnosno obimu koji obezbeđuje njegovu socijalnu sigurnost i stabilnost.. .

6. Slobodnom razmenom svog rada sa radom radnika u organizacijama u oblasti obrazovanja, nauke, kulture, zdravstva i drugih društvenih delatnosti, kao delom jedinstvenog procesa društvenog rada, radni ljudi obezbeđuju svoje lične i zajedničke potrebe u tim oblastima, »vakvim odnosima obezbeđuje se radnicima u tim delatnostima jednak društveno-ekonomski položaj kao i radnicima u drugim organizacijama udruženog rada.

Radnici u organizacijama udruženog rada društvenih delatnosti i korisnici njihovih usluga osnivaju samoupravne interesne zajednice i samoupravne sporazumima i ugovorima utvrđuju međusobne odnose, »rava i obaveze ...

7. Sredstva raspoređena u osnovnoj organizaciji udruženog rada a proširivanje materijalne osnove rada, kao deo zajedničkih sredstava društvene reprodukcije, služe proširenju materijalne osnove rada u toj organizaciji i u društvu kao celini, saglasno interesu radnika u organi-

zaciji udruženog rada da se u njoj koriste tim sredstvima ili da ih udružuju sa sredstvima drugih organizacija radi zajedničkog rada i poslovanja ...

8. Organizacije udruženog rada, u okviru samoupravnih sporazuma i društvenih dogovora, i društveno-političke zajednice, u okviru svojih ustavom utvrđenih prava i obaveza, dužne su da se, u skladu sa načelima uzajamnosti i solidarnosti, staraju o ekonomskoj i drugoj pomoći organizacijama udruženog rada koje dođu u izuzetne ekonomske teškoće i da preduzimaju mere za njihovu sanaciju kad je to u društvenom interesu ...

Isto, br. 29/1971.

AMANDMAN XXII

Junu 1971.

1. Svoj rad i sredstva društvene reprodukcije u osnovnim organizacijama udruženog rada radnici slobodno udružuju u preduzećima, ustanovama i drugim radnim organizacijama ili u drugim oblicima udruženog rada, uključujući i one koji vrše kreditne i bankarske poslove i poslove osiguranja, radi povećanja dohotka u osnovnim organizacijama udruženog rada i unapređenja i razvijanja sopstvenog i zajedničkog rada i poslovanja i podizanja proizvodnosti ukupnog društvenog rada.

Međusobne odnose u ovim organizacijama radnici uređuju samoupravnim sporazumom o udruživanju na osnovu ravnopravnosti, obezbeđujući u celini ovih odnosa neotuđivo pravo radnika da na osnovu svog rada upravlja poslovima i sredstvima društvene reprodukcije i odlučuje o dohotku koji ostvaruje osnovna organizacija udruženog rada u kojoj radi.

Statuti i drugi opšti akti organizacije u kojoj su udružene osnovne organizacije udruženog rada ne mogu biti u suprotnosti sa samoupravnim sporazumom o udruživanju.

Osnovne i druge organizacije udruženog rada nosioci su prava i obaveza koji im na osnovu ustava, zakona i samoupravnog sporazuma o udruživanju pripadaju...

Isto, br. 29/1971.

AMANDMAN XXXVI

Junu 1971.

1. Ustanovljava se Predsedništvo Socijalističke Republike Jugoslavije.

Predsedništvo predstavlja Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju u zemlji i inostranstvu i vrši druga Ustavom SFRJ utvrđena prava i dužnosti.

Predsedništvo se obrazuje na osnovu ravnopravnog predstavljanja republika i odgovarajućeg predstavljanja autonomnih pokrajina, radi njihovog neposrednijeg učešća u ostvarivanju Ustavom SFRJ utvrđenih prava i dužnosti federacije.

Predsedništvo u okviru svojih prava i dužnosti a radi ostvarivanja ravnopravnosti naroda i narodnosti, usklađuje zajedničke interese republika odnosno autonomnih pokrajina, u skladu sa njihovom odgovornošću u ostvarivanju prava i dužnosti federacije. ..

10. Predsedništvo sačinjavaju predsednici skupština republika i predsednici skupština autonomnih pokrajina i po dva člana iz svake re-

publike i po jedan član iz svake autonomne pokrajine, koje bira skupština republike odnosno autonomne pokrajine na zajedničkoj sednici svih veća skupština .. -¹

Isto, br. 29/1971.

¹ Ustavno menjanje Federacije započelo je usvajanjem amandmana na Ustav, 18. aprila 1967 (I—VI) i 26. decembra 1968 (VII—XIX). Do novih ustavnih promena (amandmani XX — XLII) došlo je juna 1971. Među početnim promenama posebno je značajno bilo ponovno uvođenje Veća naroda. Dopunskim odredbama 1968. Veće naroda je potpuno osamostaljeno. Amandmanom III organičeno je pravo učešća Federacije u finansiranju investicija. Amandmanom VII predviđeno je da SFRJ sačinjavaju socijalističke republike i autonomne pokrajine Vojvodina i Kosovo u sastavu SR Srbije. Amandmanima XXI i XXII, popularno nazvanim „radničkim“, normativno celovitije se izražavao položaj radnog čoveka u udruženom radu i sama kategorija udruženog rada. Njima je ustavno regulisan proces proširene reprodukcije na osnovama samoupravljanja. Funkcije Federacije su bitno smanjene u oblasti investicija i zakonodavstva. Veće naroda, Predsedništvo SFRJ i Savezno izvršno veće obrazovani su na bazi pariteta. Federacija je posle ustavne reforme mogla da funkcioniše samo dogovaranjem i sporazumevanjem republika. Predsedništvo SFRJ bilo je nov organ u strukturi Federacije, kolektivni šef države.

Državno preuređenje Jugoslavije je od 1968. teklo u znaku borbe oprečnih snaga i sukobljenih interesa, koja je na momente dobijala dramatične prizvuke. Savezna administracija našla se pod „blokadom“ rukovodstva Hrvatske koje je pretilo da izazove oštru političku krizu. Osnovni zahtev hrvatskog, slovenačkog i makedonskog rukovodstva svodio se na ukidanje kapitala centralizovanog u Federaciji. Slabljenjem saveznog centralizma, usled ustavne reforme Federacije, započeo je obratan proces — snaženja republika. Prevazilaženje „saveznog etatizma“ nije značilo stvaranje „policentričnog etatizma“ ili „distribuciju državnosti“, po Titu, ali je proces razgrađivanja Federacije faktički vodio tome. Umesto samoupravnosti, jačala je državna komponenta oličena u snaženju republika. Sprega partijskih rukovodstava na republičkim, pokrajinskim i opštinskim nivoima sa upravno-tehničkim grupama vodila je stvaranju „teho-birokratskih struktura“ koje su praktično onemogućavale radnike u samoupravnim organima.

Put transformacije jugoslovenske federacije ispunjen je sukobom različitih interesa. Ustavna komisija radila je gotovo punih sedam godina (1967 — 1974). Glavnu ulogu u radu ove Komisije imao je Edvard Kardelj. Pripreme su započele sa donošenjem prvih amandmana. U raspravama koje su tekle Tito je 1969. odlučno odbacio predloge (kojih je verovatno bilo, čim je predsednik SFRJ našap za shodno da o tome govori) da se Jugoslavija uredi kao konfederativna zajednica. Koordinacionu komisiju koja je pripremila 22 amandmana zamenila je nova Koordinaciona komisija juna 1971. godine. Kao političko-državno telo ova Komisija je usaglašavala rad osam radnih grupa kojima je ustavna komisija poverila izradu teza za ustavne promene u pojedinim oblastima, Radila je uglavnom na Brionima i ovaj rad nije detaljnije bio poznat široj javnosti. Predlog za utvrđivanje nacrtu novog teksta Ustava utvrđen je maja 1973. godine. Nacrt je dostavljen Komisiji Savezne skupštine. Mika Spiljak je u svojstvu predsednika Veća naroda proglasio novi Ustav SFRJ 21. februara 1974. godine. Od ustavnih amandmana iz 1971. socijalističke republike tretiraju se kao društveno-političke zajednice i kao nacionalne države.

Ustavnim amandmanom iz 1968. Autonomna pokrajina Kosovo i Metohija promenila je naziv u Socijalistička Autonomna Pokrajina (SAP) Kosovo. Odranije je bio uveden pojam „narodnost“ koji je zamenio pojam „nacionalne manjine“. U vezi sa njihovim novim društveno-ekonomskim i političkim položajem izražena je njihova ravnopravnost u pravima, obavezama i odgovornostima sa narodima. Amandmanima su širena „suverena prava“ autonomnih pokrajina. Podelom ovih prava između republike i pokrajine dobijena je „federacija na dva nivoa“: u položaju u odnosu AP prema SR Srbiji; i položaju i statusu SR Srbije i AP u federaciji koji su u suštini izjednačeni. Sve ove promene nisu zadovoljavale kosovsku birokratiju i separatičko-Šovinističku struju koja je počela da se oglašava sa zahtevima za pravu Kosova na samoopredeljenje i prazanije Pokrajini statusa federalne jedinice. Mada su ovi zahtevi odbijeni, pomenute snage nisu od njih oduštale. Sa Kosova se nastavio — pod prinudom (psihološko-političkom) proces iseljavanja Srba i Crnogoraca.